

Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
Cilt: VII / 1, s. 61-83
Haziran-2003-SİVAS

KARASULARININ SINIRLARININ TESPİTİ VE İÇ SULARIN HUKUKİ REJİMİ

Hakkı Aydın*

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, Karasuları, İçsular, Normal esas hat.

ÖZET

Bir devletin kara ülkesine bitişik olan deniz kısmı da o devletin ülkesinden sayılır. Devletin ülkesinin kara, hava ve deniz kısımlarından oluştuğu bilinen bir gerçektir. Devletin ülkesi üzerinde, idari, siyasi ve hukuki hakimiyeti ve hükümranlığı tamdır.

Bir devletin en önemli deniz ülkesi, o devletin kara ülkesine bitişik olan içsular ve karasularıdır. Bunların yanında devlet, Bitişik Bölge, Kıt'a Sahanlığı, Münhasır Ekonomik Bölge, Derin Deniz Yatağı, ve Açık Deniz'de de sınırlı yetkilere sahiptir.

İçsular bir devletin kara ülkesi ile karasularının iç hududu arasında bulunan deniz kesimidir. Koylar, körfezler, limanlar, içdenizler ve demirleme yerleri içsulardan sayılmaktadır. İçsuların dış hududu, karasularının iç hududunu teşkil eder.

Karasuları, içsuların dış hududunu teşkil eden esas hatlardan başlamak üzere milletlerarası hukukun bugün için tanıdığı azami 12 deniz mili mesafeye kadar uzanabilen kıyıya bitişik bir deniz sahasıdır.

Devletin ülkesinin bir parçası sayılan deniz kısımlarının hudutlarının tespit edilmesi, milletlerarası seyrü sefer, iletişim, başta balıkçılık olmak üzere tabii kaynakların ve zenginliklerin kullanılması ve işletilmesi bakımından çok önemlidir.

Karasularının iç ve dış sınırlarının tespitinde normal, tam ve takımadavâri (arşipelik) esas hatlar olmak üzere üç usul kabul edilmektedir. Normal esas hat kıyı boyunca uzanan en düşük cezir hattıdır. Bu, milletlerarası hukukta kabul edilmiş ve yerleşmiş olan bir kuraldır. Bu düz esas hat, girintili ve çıkıntılı kıyılarda uygun noktaların birleştirilmeleriyle elde edilen hattır. Yalnız birbirine karşı veya birbirine bitişik kıyısı olan devletler arasında, karasularının dış hududunun tespiti için yerleşmiş bir kaide yoktur.

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemiz açısından deniz hukukunu bilmek çok hayati ve önemli bir mecburiyettir.

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

İç sular devletin kara ülkesinden sayılmaktadır. Bu bakımdan kıyı devletinin içsularda idari, siyasi ve teşrî hakimiyeti tamdır.

İslâm hukukunun temel kaynaklarında milletlerarası hukukun ortaya koyduğu kuralları olduğu gibi reddeden herhangi bir nassa rastlanılmamıştır. Aksine Türkiye hariç hemen hemen halkı Müslüman olan bütün devletler milletlerarası anlaşmaları onaylamışlardır.

SUMMARY

The sea adjacent to the mainland of a coastal state is regarded as the territory of that state. It is a known fact that a state's territory is constituted of land, sea and air space. The coastal state enjoys full administrative, political and juristic sovereignty over its territory.

One of the most important territorial parts of a coastal state is its internal waters adjoining its territorial sea. Besides it has limited sovereignty over contiguous zone, exclusive economic zone, continental shelf and high seas.

Internal waters are those waters which lie landward of the baseline from which the territorial sea and other maritime zones are measured. Thus, internal waters of a maritime character mostly comprise bays, estuaries and ports, and waters enclosed by straight baselines. The outer boundaries of internal waters constitute the inner boundaries of the territorial sea.

The territorial sea is the adjacent sea zone, starting from the baselines of outer boundaries of internal waters, and extending up to 12 miles which is recognised by international law.

There is a significant need for delimitation of maritime boundaries in order to avoid disputes and uncertainties over the right to exercise sovereignty, sovereign rights or jurisdiction and to exploit resources.

As regards to the Islamic law, regulations which are established by international law are not totally rejected. On the contrary, all Muslim countries, except Turkey, have ratified international treaties.

GİRİŞ

Denizin karaya bitişik olan kısmı, coğrafi açıdan bir bütün teşkil eder ve devletin deniz ülkesini meydana getirir. Bilindiği üzere devletin ülkesi, kara, hava, ve deniz olmak üzere üç unsurdan oluşur. Devlet kendi ülkesi üzerinde tüm idarî, hukukî ve siyasî yetkilerini kullanır. Devletin kara ve hava ülkesi üzerindeki hükümler hakları tamdır. Buna karşılık deniz ülkesinde özellikle karasularında devletin egemenlik hakları tam değildir. Mesela bu hakimiyet karasularında yabancı gemilere tanınan zararsız geçiş hakkıyla ve buna bağlı olarak kıyı devleti için getirilen hakimiyetin kısıtlanmasıyla ve bazı mükellefiyetlerle sınırlandırılmıştır.

Milletlerarası hukukun ilgi alanına giren en eski mevzulardan birisi de, şüphesiz deniz hukukudur. Deniz hukuku, Türkiye açısından da hayati değere sahip olan ilim dallarından biridir. Çünkü Türkiye'nin üç tarafı denizlerle çevrilidir. Bu denizlerde siyasî, askerî, hukukî ve iktisadî menfaatlerimizi ileri seviyede muhafaza edebilmemiz için deniz hukuku bilgisine de büyük ihtiyacımız vardır. Ne var ki, deniz hukuku ancak son yıllarda Hukuk Fakültelerinde bir anabilim dalı haline getirilerek okutulmaya başlanmıştır. Deniz hukukunun ilgi alanı, içsular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı münhasır ekonomik bölge, derin deniz yatağı ve açık denizler gibi deniz sahalarının hukuki rejimidir. Deniz hukukunun, Deniz Ticaret hukukundan farkı, Deniz Hukukunun, deniz sahalarının hukukî statüsünü inceleyen deniz sahalarına kıyıdaş olan devletleri, ve bu devletlerin hak ve mükellefiyetlerini araştıran ve ortaya koyan bir ilmî disiplin olmasıdır. Buna karşılık Deniz Ticaret Hukuku, denizlerdeki ticarî faaliyetleri konu edinir. Kısaca bu bilim dalının uğraştığı saha denizciliktir. O halde Deniz Hukuku tamamen kamu hukuku alanına, Deniz Ticaret Hukuku ise Özel hukukun alanına dahildir.

Eğer deniz hukuku ile ilgili gelişmeleri zamanında öğrenip takip etmezsek, ağır faturalar ödemeye mecbur kalacağımız, tarihi hakikatler olarak önümüzde durmaktadır. Deniz hukuku ile ilgili problemlerin doğmasına, devletlerin karşılıklı menfaatleri sebebiyet vermektedir. Söz konusu karşılıklı menfaatler, siyasî, iktisadî, hukukî veya askerî olabilir. Bunun için devletlerin bu gibi menfaatlerini koruyabilmesi için çok yönlü çalışmalar yapması kaçınılmazdır.

Son yıllarda teknolojiye baş döndürücü gelişmelerin de yardımıyla insanlık, denizlerle ilgili araştırma, işletme, koruma, denizden faydalanma ve denizi koruma gibi bir çok faaliyete girişti. Bu faaliyetlerle birlikte ekonomik düzen adı altında ifade edilen bir çok yenilik de deniz hukukuna girdi.

Bu çalışmamızda, geniş ve derinlemesine ilmî tartışmalara girmeden konuları, daha çok 1958 tarihli Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi ile 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni esas alarak ve bunların yorumlarını yapan uzmanların görüşlerine yer vererek incelemeye çalıştık. Öncelikle konuları bu çerçevede ele aldıktan sonra, İslam hukukunun bu konulara bakışına genel olarak yer verdik. Esasen Milletlerarası hukukta denizle ilgili meseleler son asırlarda, teknolojik gelişmelere paralel olarak daha fazla araştırılmaya ve incelenmeye başlanmıştır. İslam hukukunun kaynakları olan Kur'an, Sünnet, örf, âdet ve devletlerin uygulamalarında denizlerle ilgili genel ve geçerli hükümler bulunmasına rağmen, söz konusu hükümler, bugünkü milletlerarası hukuk tekniğine göre ele alınıp

geliştirilememiştir. Kanaatimce bu konular daha çok devletlerarası andlaşmalara bırakılmış ve denizler buna göre idare edilmiştir. Bilebildiğimize göre ülkemizde denizlerle ilgili dini hükümler bugünkü manada ele alınıp incelenmemiştir. Biz çalışmamızı deniz hukukunun çok teknik ve hususi bir konusu olan karasularının iç ve dış sınırlarının tespitine ve kara ülkesinin bir parçası sayılan içsuların hukuki rejimine tahsis ettik. Maksudumuz asırlardan beri milletlerarası münakaşa ve anlaşmazlıklara sebep olan ve günümüzde de bütün canlılığını ve önemini sürdüren karasularının sınırlarının tespitiyle içsuların hukuki rejimini ilgilendiren çağdaş hukuk anlayışı ile İslam hukuku anlayışını bir arada görmek ve değerlendirmektir.

Milletlerarası deniz hukuku açısından baktığımızda denizlerin her birinin farklı hukuki rejimlere tabi olan bir takım kısımlara ayrıldığını görürüz... Evvela deniz, devletin hakim olduğu deniz kısmı ile hakimiyetinin olmadığı açık deniz kısımlarına ayrılmaktadır. Devlete ait olan deniz kısmında devletin hakimiyeti caridir. Deniz ülkesi, "devlete, kıyılarınin ötesindeki deniz bölümü üzerinde hak bahşeden kıyı ülkesidir." Başka bir ifade ile devlete ait olan deniz ülkesi, coğrafi yönden başlı başına bir bütün olan denizin sahile bitmiş bulunan bir bölümüdür. Devletin ülkesinin bir parçası olan deniz ülkesinde sahip olduğu hakimiyet hakkı hava ve karadaki ülkesinde haiz olduğu istisnaî hakimiyet sınırlamalarından daha ileriye gitmektedir. Bunun sebebi ise, devletin deniz ülkesini teşkil eden karasularında, başka devlet gemilerinin lehine verilmiş olan zararsız geçiş hakkı, buna bağlı olarak kıyı devleti için konmuş olan yetki kısıtlamaları ve bazı mükellefiyetlerdir. Keza devlet ülkesinin bir parçası olan içsularda, devletin hakimiyetine bir takım milletlerarası hukuki kısıtlamalar getirilmiştir ki, bu kısıtlamalar aynen kara ülkesinde de mevcuttur. Devletin ülkesini oluşturan alanlarda tatbik edilecek hukukî rejim, devletin millî hakimiyetine tabi olan fakat ülkenin bir parçasını teşkil etmeyen deniz alanlarının hukukî rejiminden de farklılık arz eder. Buna göre, sahildevletinin deniz ülkesinde, değişik hukukî statülere tabi olan deniz sahalarında tatbik edilecek hukuk kurallarını tespit edebilmek, diğer taraftan söz konusu sahaları millî hakimiyete tabi başka deniz sahalarından ayırt edebilmek için deniz ülkesinin ana gövdesini teşkil eden karasularının iç ve dış hudutlarının belirlenmesi gerekir.¹

Karasularının iç ve dış sınırlarının tespitinden maksat içsuların dış hududunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla devletin içsular sahasının nelerden ibaret olduğunu belirtmektir. Bu yolla devletin deniz ülkesinin dış hudutları da belirlenmiş ve ortaya konmuş olur. Zira "devletin deniz ülkesi, karasularının sınırında sona erer."²

Ferit H. Baykal haklı olarak "karasularının sınırlarınınin tespiti konusunda gerek 1958 Cenevre Karasuları Bitişik Bölge Sözleşmesinde gerekse 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konvansiyonunda yer alan hükümler teknik ifadeler içermekte ve bu ifadeleri açıklayıcı çizim gibi yardımcı kaynaklar oluşmadıkça yeterince anlaşılammaktadır." demektedir. Konunun iyi anlaşılması için onun verdiği

1. Çelik, Edip F., **Milletlerarası Hukuk**, İkinci Kitap, İstanbul, 1987, II, 69 (Bu kitabı II. cilt kabul ettik); Toluner, Sevin, **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, Devletin Yetkisi, İstanbul, 1996, s. 66; Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri** II. Kitap (Biz, bu kitabı II. cilt kabul ettik), Ankara, 1993, II, 262; Baykal, F. Hakan, **Deniz Hukuku Çalışmaları**, İstanbul, 1998, s. 3.

2. Çelik, II, 70; Toluner, s. 67; Baykal, s. 3.

çizimleri biz de aynen aldık ve konunun daha rahat anlaşılmasını sağlamaya çalıştık...³

I. KARASULARININ İÇ SINIRININ TESBİT EDİLMESİ

Genel Bilgiler

Devletin kara ülkesine bitişik olan sular üzerinde yetki sahibi olduğu bir gerçektir. Yalnız devlet, kara ülkesine bitişik olan suların ancak, belli bir kısmı üzerinde yetki sahibidir. Devletin yetkisi sahil sularının belli bir genişliğe sahip olan kısmındadır. Ancak kıyı sularının belli bir genişliğe sahip olduğunu bilmek yeterli değildir. Bu kıyı sularının sınırlarının da belirlenip tesbit edilmesi lazımdır. Kıyı sularının genişliği meselesiyle, kıyı sularının sınırlarının tesbit edilmesi meselesi, birbirinden kesin olarak farklıdır. Kara ülkesinde, devletin yetki alanlarının bilinmesi nasıl zaruri ise, deniz ülkesinde bilinmesi de zaruridir. Zira bu halde devlet kendi vatandaşlarının hak ve menfaatlerinin daha iyi bir şekilde koruyabilir. Aynı şekilde bu yolla diğer devletlerin ve onların vatandaşlarının hak ve menfaatlerinin korunmasına da yardımcı olabilir. ⁴

Devletin yetkili olduğu deniz alanlarının sınırlarını tesbit edebilmek için bazı teknik usuller mevcuttur. Bu metotlar, elbette kara sınırlarını belirlemede başvurulan metotlardan ayrıdır. Çünkü denizlerin sahip olduğu fiziki şartlar da karaların sahip olduğu fiziki şartlardan farklıdır. Mesela ülkenin kara sınırları, görülebilen işaretlerle açık bir şekilde tesbit edilebilir. Halbuki denizde, karasularının hududunu şamandıralar, dubalar ve benzeri gözle görülebilen şeylerle tesbit edebilmek imkansız denebilecek kadar zor görünmektedir. Deniz sınırları ancak milli veya milletlerarası anlaşma metinlerinde belirlenebilir ve haritalar üzerinde işaretlenebilir. Bilindiği üzere denizler üzerindeki kıyı sularının hudutları, gözle görülemeyen ve varsayılan (mevhum) bir takım hatlardır (çizgilerdir). Aynı şekilde denizlerdeki hudutların belirlenmesi için yalnız anlaşma metinleri üzerinde genel bir takım kaidelerin formül halinde kaydedilmesi de yeterli değildir. Bunların yanında hidrografik (sahillerin ve adaların planını yapma) haritalarda coğrafi özellikler ve gerçekler de dikkate alınarak bu hudutların belirlenmesi de gereklidir. Zira tatbikatla nazariye birbirinden farklıdır. Uygulamada karşımıza çıkabilecek tüm coğrafi hakikatlerin fikri planda ele alınması, çözüm yollarının genel matematik veya geometrik formüllerle belirlenmesi mümkün değildir. ⁵

Şu iki ana unsur göz önünde bulundurularak kıyı sularının sınırlarının tesbitinin yapılması lazım gelir. Bunlardan birincisi, milletlerarası ulaşım (seyrüsefer) ve iletişimidir. İkincisi, başta balıkçılık olmak üzere, tabii kaynakların ve zenginliklerin kullanılması ve işletilmesidir. Deniz alanlarında ulaşım maksadıyla kullanılan ve yararlanılan yüzen vasıtaların başında gemiler gelmektedir.

Mesela karasularının genişliğini tesbit etmek için bir zamanlar "top menzili" ölçüsü esas alınmıştı. Bu ölçünün kullanılmasında topun denizin kenarına

³. Baykal, s. 3.

⁴. Gönübol, Mehmet, **Barış Zamanında Sahil Sularının Hukuki Statüsü**, Ank., 1959. s. 87

⁵. Gönübol.,s. 87

yerleştirilmiş olduğuna farzedilmişti. Fakat XVIII. Asrın ilk döneminden sonra devletler hukuku hocaları, denizlerdeki med-cezir olaylarını dikkate alarak karasularının genişliğinin ve sınırlarının tayinin de esas hat olarak "en düşük cezir hattı"nın kabulü teklifinde bulunmuşlardır. Bilindiği üzere esas hat, karasularının genişliğinin ölçülmesinde başlangıç oluşturan hattır. Bu prensibe göre mesela, bahar mevsiminde kıyı sularının en alçak olduğu anda suyun kara ülkesi ile bittiği noktalarda kıyının girinti ve çıkıntılarını birleştiren ve takip eden hat karasularının esas hattını meydana getirir. İşte bu sınır, karasularının iç hududunu oluşturur. En düşük cezir hattı esası, bazı istisnalar haricinde devletler hukuk tarafından kabul edilmiş ve yerleşmiş kurallardan sayılır⁶

Karasularının iç sınırının en düşük cezir çizgisinden başlayarak ölçülmesi hem tabii, hem de zaruridir. Bazı kıyılarda, suların yükselme veya azalma anlarında, denizin kara ülkesi ile bittiği sahil boyunca uzanan kıyı hattının yeri bakımından büyük farkların olabileceği aşikardır. Eğer kıyılarda med ve cezir olayları kuvvetli ise, kıyı sularında med çizgisinden başlamak suretiyle ölçülürse, bu suların genişliği kıyı devletleri tarafından kabul edilmiş bulunan genişlikten oldukça az olabilir. Eğer med zamanı suların kapladığı alan, kıyı sularının genişliğinden fazla ise, kara ülkesinin bir kısmını açık denizin hukuki statüsüne bağlı kılmak, hem hukuki hem de tatbikat bakımından açıklanması mümkün olmayan bir durum ortaya çıkarabilir.⁷

Birçok milli mevzuat, bir çok mahkeme ichtihadı ve birçok andlaşma ve kadifikasyon maksadıyla hazırlanmış bir hayli vesika, kıyı sularının en düşük cezir çizgisinden başlamak üzere ölçülmesi esasını kabul etmişlerdir.⁸

En düşük cezir hattı esası, kıyıların düz veya girinti ve çıkıntılarının az olması halinde, herhangi bir problem olmadan tatbik edilebilir. Ne var ki, hiçbir kıyı tam olarak düz veya hafif eğri bir halde devam edemez. Genellikle bir çok girinti, çıkıntı, körfez, koy, ada, ada grubu sığlık, kayalık v.s. kıyıları sarmış bulunmaktadır. Bu durumda en düşük cezir hattı prensibini uygulamak bazı mahzurlar doğurabilir. Hatta bazan uygulama imkanını tamamen kaybedebilir. O zaman da kıyının yapısına en münasip düşen farklı usullerin uygulanması zorunlu olur.⁹

Diğer taraftan yabancı gemilerin ne vakit hangi deniz kesiminde bulunabileceklerini kesin olarak bilmeleri gereklidir. Herhangi bir yabancı geminin ne zaman içsularında ne zaman açık denizlerde ve ne zaman karasularında bulunmaları gerektiğini açık olarak bilmeleri içap eder. Zira adı geçen deniz sahalarında söz konusu gemilerin uymak zorunda oldukları hukuk kuralları farklılık arz eder. Deniz kesimlerinin sınırlarının ve genişliklerinin en kolay ve basit metodlarla tesbit edilmesi, milletlerarası ulaşım ve iletişime imkan verdiği gibi ona engel de olamaz. Nitekim devletler zaman zaman tekeli balıkçılık alanlarını genişletmek amacıyla, bu suların sınırlandırılmasında, öbür devletler tarafından uygulandığı takdirde, genellikle itiraz

6. Gönübol, s. 89; Pazarcı, 11,281; Toluner, s. 67; Akın, s.71

7. Gönübol, s. 89

8. Gönübol, s. 89; Akın, **Karasuları İçsular Gemilerin Bu Sulardaki Rejimi ve Kıta Sahanlığı**, Ankara, 1978. s. 71

9. Gönübol, s. 91.

ettikleri bazı metodlara başvurmaktadırlar. Söz konusu itirazlar, bir anlamda makul karşılanabilir. “Çünkü Milletlerarası Adalet Divanı’nın İngiltere-Norveç balıkçılık davasında belirttiği gibi, deniz sahalarının sınırlandırılmasının her zaman milletlerarası bir vechesi vardır. Sahildar devletin münhasır yetkisine giren bir fil olması bakımından, zaruri olarak tek bir işlem olmakla beraber, sınırlandırmanın diğer devletlere karşı meşruiyeti devletler hukukuna tabidir.¹⁰

Deniz sahalarıyla alakalı sınırların tesbitinde kullanılan metodlar, ilgili kesimlerin genişliği ne kadar olursa olsun aynı kalır. Söz konusu metodlar gerek karasularının gerekse diğer kısımların sınırlandırılmasında aynı şekilde kullanılır. Yalnız sahiller coğrafi bakımdan farklı biçimlerde bulunduğu için, kullanılacak usuller de değişiklik gösterir. Her devletin denizlerinin sahillerinde uygulanabilecek tek bir usul de yoktur. Keza aynı kıyı tipine sahip olan sahillere uygulanacak olan usuller üzerinde de genel bir mutabakat mevcut değildir. Farklı farklı coğrafi kıyılarına sahip bulunan sahillerde kullanılacak olan usul, uygulamada ve doktrinde münakaşalı yerini sürdürmektedir.¹¹

Kara ülkesine bitişik olan çeşitli deniz kısımlarının sınırlarının çizilmesi üç bölümde değerlendirilmektedir: Bunlardan birincisi, karasularının iç hududunun tesbitidir ki karasularının başlangıç noktalarının veya esas hattının (baseline, lige de base) tayin edilmesidir. İkincisi, karasularının dış sınırının tesbitidir ki, bu suları açık denizden ayıran sınırın tesbitidir ki, bu suları açık denizden ayıran sınırın tayin edilmesidir. Üçüncüsü ise, karasularının yan sınırının tesbitidir ki, birbirine sınırı olan iki devlet arasındaki karasularının sınırının tayinidir.¹²

Burada söz konusu edeceğimiz, sınırlandırmada karasularının hangi iç hattın (çizgiden) itibaren başlatılacağı meselesidir. Bir ülkenin karasularının iç hattının tespiti, dış hattının tespitine oranla daha kolaydır. Hakikaten devletlerin bu hususta hemen hemen anlaşma halinde olduklarını ve iç hat problemini de bu bakımdan halletmiş bulduklarını söylemek mümkündür.¹³ Başka bir ifade ile karasularının iç sınırının belirlenmesi konusunda karşımıza çıkacak olan mesele söz konusu suların ölçülmesinde kabul edilebilecek başlangıç noktaları veya esas çizginin ne olması yahut kıyının hangi noktasından veya noktalarından hareket edeceğimizdir.

Kara ülkesi ile karasularının iç hududu arasında bulunan deniz sahasına içsular adı verilir. İçsuların dış hududu, karasularının iç hududunu oluşturur. Buna göre iç hududun tesbiti, karasularının sınırlarının iyi bir şekilde tesbitini mümkün kılar. Bugün için kıyının düzgün bir yapıya sahip olması ya da girintili ve çıkıntılı bulunmasına göre karasularının iç sınırının tesbitinde başlıca iki usul kabul edilmiştir: Bunlar normal esas hatlar ve düz esas hatlar usulüdür. 1958 Cenevre Sözleşmesi’nin aksine, 1982 Konvansiyonu’nda kabul edilmiş olan bir üçüncü usul de takımadavarf esas hatlar (arşipelik esas hatlar)dır. İster normal, ister düz, isterse arşipelik veya

¹⁰ Gönübol, s. 87; Pazarcı, 11, 262

¹¹ Gönübol, s. 87.

¹² Gönübol, s.88.

¹³ Akın, M. Zeki, s. 71.

körfez ağzını kapatan hatlar olsun bunların tümüne esas hatlar denir ki, onlar deniz alanlarının hudutlarının tesbit edilmesi hususunda önemli bir tesiri haizdirler.¹⁴

A- Normal Esas Hat Usulü (Normal Baseline, Ligne de Base)

Karasularının genişliğini ölçmek için kullanılan normal esas hat, aksi kararlaştırılmadıkça, kıyı boyunca uzayan en düşük cezir hattıdır. Başka bir ifade ile karasularının iç hududu, kıyının, suların en fazla çekildiği noktasından geçer. Başka bir ifade ile, normal esas hat metoduna göre karasuları, denizin çekildiği anda ortaya çıkan kara çizgisinden başlar, bütün kıyı boyunca ve girinti-çıkıntılara da bağlı olarak devam eder. Buna göre, 'denizin çekilmiş hali' ifadesinin ne manaya geldiği burada izah edilmelidir. Doktrinde bu cezir kelimesi, yılın herhangi bir döneminde, olağanüstü durumlar bir tarafa bırakılırsa, suların kaplayamadığı kara hattı demektir. Bu şu anlama gelmektedir: Olağanüstü hiç bir hal zuhur etmediği vakit deniz, senenin belli bir kısmında, karaya doğru belli bir hattan daha öteye uzanamıyorsa denizin o andaki durduğu hat esas hattır.¹⁵ 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 3. maddesi ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konvansiyonu'nun 5. maddesi bu usulü benimsemiş ve düzenlemiştir. Nitekim Milletlerarası Adalet Divanı da İngiltere-Norveç arasında cereyan eden balıkçılık davasıyla alakalı 18.12.1951 tarihinde verdiği kararında, herhangi bir devletin kıyı hattının suların en düşük olduğu vakte göre tayin edilmesinin tatbikatta umumiyetle kabul edilebilecek bir ölçü olduğunu beyan etmektedir. Her iki sözleşmenin ilgili maddelerine göre, esas hatlar kıyıdaş devlet tarafından resmen kabul edilmiş olan büyük ölçekli haritalarda da gösterilecektir. En düşük cezir hattına gelince, bu suların en fazla çekildiği zamanda kara ile deniz bölümü arasında teşekkül edecek olan hattır. Suların en fazla çekildiği yer esası, med-cezir hadisesinin kuvvetli olduğu kıyılarda kıyı devleti yararına olmak üzere önem kazanacak olan bir esastır.¹⁶

Normal esas hat usulünün uygulanabileceği sahiller, coğrafi yönden herhangi bir problemi olmayan ve umumiyetle düzgün bir kıyıya sahip olan sahillerdir. Kıyı fazla girinti ve çıkıntıya sahipse veya kıyının yakınında adalar, sığılıklar veya kayalıklar mevcutsa, bu usul uygulanamaz. Çünkü bu takdirde sahil devletinin aleyhine bir durumun ortaya çıkması kaçınılmaz olur. Bu yüzden milletlerarası hukuk böyle kıyıları için ikinci bir usulü benimsemiştir. Bu ikinci usulü de, düz esas hatlar diye bilinen usuldür. 1982 B.M.D.H.S.nin 6. maddesi ile 1958 Cenevre sözleşmesinden ayrı olarak "Atollar üzerinde yer alan adaların veya serpiştirilmiş durumdaki resifli adaların mevcudiyeti halinde karasularının ölçülmesine yarayan esas hattın kıyı devletinin resmen tanıdığı haritalar üzerinde uygun sembollerle gösterildiği şekilde deniz yönündeki en düşük resif hattı olduğu" belirtilmiştir.¹⁷

B. Düz Esas Hat Usulü

Adalet Divanı tarafından İngiltere ile Norveç arasındaki Balıkçılık Davasında, bu usul kabul edilmiştir. Bu karardan etkilenecek 1958 Cenevre

¹⁴ Çelik, II, 86; Baykal, s. 5.

¹⁵ Akın, s. 71.

¹⁶ Toluner, s. 67; Pazarcı, II, 281; Baykal, s. 5.

¹⁷ Baykal, s. 5.

Sözleşmesinin 4. maddesinde ve 1982 Deniz Hukuku Konvansiyonunun 7. maddesinde bu usûlün uygulanmasına dair şartlar tesbit edilmiştir. Fakat gerek 1958 Cenevre Sözleşmesinde gerekse 1982 Sözleşmesinde Düz Esas Hatların uzunluğu ile ilgili bir açıklık mevcut değildir. 1958 sözleşmesinin hazırlık çalışmalarında ileri burun uçlarını birleştiren düz hatların 10 milden daha uzun karasularına ait iç sınırın düz hatlarla tesbitinde esas olarak kabul edilecek adaların kıyıdan 5 milden daha uzakta olmaması icap ettiği şeklindeki ölçüler kabul edilmemiştir.¹⁸

1. 1958 ve 1982 Sözleşmelerinde Düz Esas Hatlar ile İlgili Düzenleme

1985 Cenevre Sözleşmesi, II. Bölümünde Düz Esas Hatlar ile ilgili hükümlere yer vermiştir. 1982 sözleşmesi ise, bir kaç değişiklik dışında, Düz Esas Hatlarla ilgili 1958 sözleşmesindeki hükümleri aynen benimsemiştir.

1958 K.B.B.S.nin 4/1 ile 1982 B.M.D.H.S. 7/1 maddeleri derin bir şekilde girintili ve çıkıntılı olan kıyılarda veya kıyının hemen yakınında kıyı boyunca adaların bir saçak teşkil ettiği hallerde karasularının genişliğinin ölçülmesi için esas ittihaz edilen hattın çiziminde uygun noktaları birleştiren esas hatlar usûlünü kullanmayı hükme bağlamaktadırlar (bkz. Şekil, 2 ve 3). 1958 sözleşmesinin 4/2 ile 1982 sözleşmesinin 7/3 maddeleri, bu tarzda çizilen esas hatların kıyının umumî istikametinden önemli bir şekilde sapmamasını ve bu hatların içinde kalan deniz sahalarının içsular rejimine tabi olması için kara parçası ile yeterli miktarda bağlantılı olmasını mecburi kılmışlardır. Keza 1958 sözleşmesinin 4/3 ile 1982 sözleşmesinin 7/4. maddeleri, Düz hatların yalnız cezir zamanı su üstüne çıkan adalardan ve sığıklardan çizilmemesini, ama bunların üzerlerinde her zaman su üzerinde kalan deniz fenerleri veya başka tesisler inşa edilirse çizilebileceğini hüküm altına almışlardır. Bu sonuncu hüküm 1982 sözleşmesinin 7/4 maddesinin hükmüdür. Bu maddenin 4. fıkrasında şöyle denilmektedir: “Cezir yüksekliklerine doğru veya bu yüksekliklerden başlamak üzere esas hatlar çizilmesi, milletlerarası genel kabul görmüş olsun.” Aynı şekilde 1958 sözleşmesinin 4/4 ile 1982 sözleşmesinin 7/5. maddeleri düz hatlar usûlünün tatbik edildiği yerlerde ilgili devletler, belirli esas hatları tesbit ederken, gerçekliği ve önemi uzun zamandan beri bir teamülle açıkça ispatlanmış olan ilgili bölgeye has ekonomik menfaatleri de göz önünde bulundurmayı gerekli kılmışlardır. 1958 sözleşmesinin 4/5 ile 1982 sözleşmesinin 7/6. maddeleri de düz esas hatlar usûlü bir devlet tarafından, diğer bir devletin karasularını, açık denizden veya münhasır ekonomik bölgeden kesip ayırarak şekilde uygulanamayacağını âmirdirler. “Burada da 1982 sözleşmesi 1958’deki hükme bir ilave yaparak” münhasır ekonomik bölgeyi de madde metnine ilave etmiş ve düz hatlar usûlünün bir devlet tarafından başka bir devletin münhasır ekonomik bölgesi ile karasularından ayırarak tarzda kullanılamayacağını hüküm altına almıştır.” Keza 1982 sözleşmesinin 7/2 maddesi “bir deltanın veya tabii şartların mevcudiyetinden dolayı kıyının oldukça istikrarsız olması halinde en düşük cezir hattının denize en fazla uzanan kısmı doğrultusunda uygun noktalar seçilerek çizilebileceğini ve en düşük cezir hattının daha sonra geri çekilmesine bakmaksızın,

¹⁸ Gönübol, s. 91-96; Toluner, s. 67; Baykal, s. 6.

düz esas hatlar kıyı devleti tarafından sözleşmeye uygun şekilde değiştirilinceye kadar bu hatların geçerli kalacağını” açıkça ifade etmiştir.¹⁹ Şunu da belirtelim ki 1982, sözleşmesinin 14. maddesi, sahildar devletin çeşitli durumlara yani kıyının özelliklerine bağlı olarak Sözleşme’de öngörülen usullerden herhangi birisiyle ve her ikisiyle esas hatları belirleyebileceğini hükme bağlamıştır.²⁰

O halde yukarıda da belirtildiği vechile, bir kıyı devleti kendi kıyılarının hususiyetlerine göre karasularının iç hududunu tesbit ederken hem esas hat hem de düz esas hat usûllerini birlikte kullanabilir. Fakat bir kıyıda her iki usûlün ikisinin de birden aynı anda kullanılmasına imkan yoktur.

2. **Hukukî Değeri Bakımından Düz Esas Hatlar**

Birleşmiş Milletler Adalet divanı’nın 1951 yılında vermiş olduğu kararından itibaren düz esas hatlar sisteminin Devletler hukukunun genel bir kaidesi haline geldiği ifade edilmiştir. Ne var ki, gerek 1958 gerek 1982 Sözleşmeleri’nin ilgili hükümleri bu meselenin tüm öğelerine cevap verebilecek durumda değildir. 1958 sözleşmesi’nin 4/4 maddesinde gereken yerlerde, varlığı ve önemi uzun bir teamülle açıkça teyit edilen iktisadi menfaatler’in düz esas hatların belirlenmesinde dikkate alınacağı hükme bağlanmıştır. Fakat bir kısım devletler sadece iktisadi menfaatlerin düz esas hatlar sisteminin uygulanması için sebep teşkil etmesine karşı çıkmışlardır. Azamî uzunluğun ne kadar olabileceği, Düz Esas Hatlar için açıkça belirtilmemiştir. Her iki sözleşmede de, kıyı devleti tarafından çekilecek olan düz hatların sahilin genel istikametine aşırı ölçüde aykırı olmaması gerektiği belirtilmiştir. Fakat kıyının genel istikameti de kullanılacak olan haritaların ölçeğine göre değişebilir. Resmen kabul edilmiş olan haritalar üzerinde karasularının iç hududunun tesbitini hedef alan ve kıyı devleti tarafından çizilmiş bulunan düz esas hatlar, işaret edilmeli ve gerekli şekilde ilan edilmelidir. Zira her iki kıyı devleti tarafından, iç sınırın belirlenmesi maksadıyla, çizilmiş olan düz esas hatlar resmi olarak kabul edilmiş bulunan haritalar üzerinde tespit edilir. Söz konusu haritalar gereği gibi ilan edilmediği takdirde, 1958 ve 1982 Sözleşmeleri’nin kabul ettiği sistem mahzurlu olmaktan kurtulamaz. Düz esas hatlar ilgili haritalar üzerinde işaret edilse bile hatların uzunluğunun en fazla ne kadar olacağına dair bir ölçü kabul edilmedikçe, devletler arasında ihtilaf ve uyuşmazlıkların cereyanı engellenemez. O halde sistemin sakıncalarının devam ettiği de bir hakikattir. Diğer taraftan düz esas hatların uzunluğu ile alakalı herhangi bir ölçü kabul edilmediği sürece devletler arasında, bu konu da anlaşmazlıklar sürüp gidecektir. Sadece 1982 Sözleşmesinde takımadavarî esas hatlarla ilgili olarak burada çizilecek düz esas hatların uzunluğu konusunda azami bir uzunluk tespit edilmiştir. Fakat takımadada devletleri dışında kalan diğer sahildar devletlerin düz esas hat usûlünü tatbik etmeleri halinde bu düz hatların uzunluğu konusunda her hangi bir hüküm vazedilmemiştir. Zira sahile yakın olarak yoluna devam eden gemilerin içsular, karasuları veya açık denizlerde yol alıp almadıkları meselesi de çok önemli bir meseledir. Çünkü her üç halde yol alan gemiye uygulanacak olan hukukî rejim

¹⁹ Toluner, s. 68; Gündüz Aslan, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler-Örnek Kararlar**, İst. 1998, s. 375; Özman, M. Aydoğan, **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, İst, 1984, s.5; Pazarıcı, II, 282; Baykal, s. 7.

²⁰ Toluner, s. 69; Gönlübol, s. 91-96; Baykal, s. 8.

çeşitlilik arz edecek ve gemi tarafından meydana getirilecek bir ihlal halinde değişik neticeler meydana gelecektir. Herhangi bir sahil devlet, içsularını ve karasularını, münasip şekilde ilan edilmiş olan resmi haritalarda belirmediğiçe meydana gelebilecek bir ihtilaf halinde, kıyı devleti tarafından ika edilebilecek herhangi bir suistimali engellemek açısından oradan geçiş yapmakta olan geminin lehine olacak rejimin tatbiki en münasip yol olacaktır. Ayrıca bu tatbikat, milletlerarası hukuka da uygun düşecektir.²¹

3. Takımadavarı (Arşipelik) Esas Hatlar Usûlü

1982 Sözleşmesinin 46/a maddesi, takımadada devletini şöyle tarif etmektedir: “-Takımadada devleti tamamıyla bir veya daha fazla takımadadan meydana gelen ve başka adaları da bünyesine alabilen devlettir.” “Takımadada coğrafi, ekonomik ve siyasî bir bütün oluşturacak veya tarihen öyle telakki edilecek kadar birbirine yakından bağlantılı suları ve diğer tabî özellikleri birbirine bağlanan bir adalar grubu ve bölümleri manasına gelir.” Düz esas hatların hususi bir çeşidi olan Arşipelik esas hatlar, ilk defa 1982 Sözleşmesinde ele alınıp düzenlenmiştir.

1982 Sözleşmesinin 48. maddesine göre takımadada devleti, diğer sahil devletleri gibi, bir körfezin, bir nehrin ağzına veya liman tesislerinin en uç kısmına kendi içsularının hudutlandırılması için, kendi takımadada suları içerisinde kalmak şartıyla, kapanış hattı çizilebilir. Bir takımadada devletin karasuları, bitişik bölgesi, münhasır ekonomik bölgesi ve kıta sahanlığı bu Arşipelik (takımadada) esas hatlardan itibaren ölçülür. 1982 Sözleşmesinin 47/1 maddesine göre “Bir takımadada devleti, takımadanın en dışındaki adaların ve kuru kayalıkların en dışındaki noktalarını birleştiren takımadada esas hatlarını çizebilir. Şu kadar var ki; başlıca adaların ve su sahasının yüzölçümünün mercanlar da dahil olmak üzere kara sahasına oranı bire bir (1/1) ilâ dokuza bir (9/1) arasında olan bir sahanın bu esas hatlar içerisinde dahil edilmesi gerekir.” Yani takımadada esas hattı içerisinde kalan su sahası kara sahasının en fazla 9 katı olabilir. Ayrıca “bu esas hatların uzunluğu 100 deniz milini geçemez. Ne var ki, herhangi bir takımadayı çeviren esas hatların toplam sayısının en fazla yüzde üç kadar, en çok 125 mili aşmamak üzere o uzunluğu geçebilir.” (1982 sözleşmesi 47/2) 1982 Sözleşmesinin 47/3-5 maddesi, “Bu esas hatların tabiatı ile ilgili diğer hükümler cezir yüksekliklerinin kullanımı da dahil olmak üzere düz esas hatlar usûlünün aynıdır” hükmünü taşımaktadır. Keza aynı maddenin 6. fıkrası, “Bir takımadada devletin takımadada sularının bir kısmı hemen bitişikte olan komşu bir devletin iki bölümü arasında yer alıyorsa; bu komşu devletin örfi olarak bu sularda sahip olduğu mevcut hakları ve diğer meşru menfaatleri ve bu devletler arasında anlaşma ile belirtilen bütün haklar devam edecek ve bunlara saygı gösterilecek” demektedir. Yine sözleşmenin 49/1 maddesine göre, “Bir takımadada devletin egemenliği, derinliği veya kıyıdan uzaklığı ne olursa olsun 47. madde gereğince çizilen takımadada esas hatları ile çevrilen ve takımadada suları olarak tarif edilen sulara şamildir” Aynı maddenin 2. fıkrası ise şu hükmü getirmektedir: “Bu

²¹ Baykal, s. 8.

egemenlik, takımda suları üzerindeki hava sahasını olduğu kadar bu suların deniz yatağı ve toprak altını ve orada yer alan kaynakları da kapsar.”²²

Görülüyor ki, 1982 sözleşmesi takımdavarâf esas hatlar ile ilgili çok ayrıntılı hükümler içeriyor. Bu hükümler içerisinde en dikkati çalıp olanı, böyle çizilecek olan düz esas hatların uzunluğu mevzuunda bir sınırlamaya gidilmiş olmasıdır. Keza bir yandan takımda devletlerinin ülkesinin bütünlüğü ve emniyetinin sağlanmasındaki çıkarlarının, diğer yandan komşu devletlerin ve milletlerarası camianın üyelerinin menfaatlerinin bir ölçüde gözetildiği uzlaştırıcı bir çözümün getirilmesidir.

II. KARASULARININ DIŞ SINIRININ TESPİTİ

Karasularının dış sınırı, her noktası esas hattın en yakın noktasına, karasuların genişliğine eşit uzaklıkta bulunan hattır. Başka bir ifade ile ‘karasularının dış sınırı, iç sınır hattından, karasuları için kabul edilen genişliğe kadar uzanan kesimde çizilen bir hattır’.²³ Bu usûl ve tarif gerek 1958 Sözleşmesinin 6. ve gerek 1982 Sözleşmesinin 4. maddesinde yer almıştır. Buna göre bu çizgi öyle çizilmelidir ki, iç hudutla dış hudut arasında kalacak olan uzunluk her bir noktada, karasuları için benimsenmiş olan genişlikte olabilsin. Bu konuyla ilgili olarak Sözleşmelerin ortak ifadesi şöyledir: ‘Karasularının dış sınırı, her noktası esas hattın en yakın noktasına, karasularının genişliği kadar uzaklıkta olan bir hattır.’²⁴ Karasularının dış hududunun tesbit edilmesinde esas hattın her noktasının değil de, bu hattın denize doğru en yakın noktasının esas alınması sebebiyle bu usûlün uygulanması neticesi ortaya çıkacak dış sınır, her noktada iç sınıra paralel olmayabilir. Böylece denizi daha geniş bir kesiminin karasuları rejimine tabi olması zaruri olur. Bu usûlün kabul görüp benimsenmesinin en önemli sebebi ulaştırmada kolaylık sağlaması ve hassaten girintili çıkıntılı kıyılarda basit bir sınırın elde edilmesidir. Karasularının dış hududunun tesbiti mevzuunda farklı iki görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birincisi “Paralel Hat Usûlü” diğeri ise, “Daire Kavisleri veya Yay” usûlleridir. İmdi bu usûlleri kısaca tanıtmaya çalışalım:

A. Normal Esas Hat Usûlü

1. Paralel Hat Usûlü

Paralel hat usûlü, karasularının dış hududunun sahil sularının genişliği kadar bir mesafede bir iç hududu, tamamiyle ve aynen aksettiren “paralel bir hat”. (trace parallele) şeklinde çizilmesidir. Bu usûlün uygulanabilmesi için sahilin tamamen düz veya hafif eğik yani çok önemi olmayan girintilere sahip bulunması icap eder. Böyle olunca ancak çizilen dış hududun her noktası, iç hududun en yakın noktasına, karasularının genişliğine eşit mesafede olabilir. Eğer kıyı düz bir istikamet takip etmiyor, aksine girinti ve çıkıntılara sahip bulunuyorsa, bu usûl mahzurlar doğurur. Girinti ve çıkıntı sahibi olan kıyılarda karasularının iç hududuna paralel hat çizilmeye girişilmesi, bu hattın her noktasının iç hududa karasuları genişliğine eşit bir mesafede bulunması mümkün görünemez. Zira karasularının dış sınırlarının bir çok noktaları iç hududa çok daha yakın bir mesafeden geçer. Fakat bu sahildevletinin

²² Gönübol, s. 99 vd; Toluner, s. 73 vd; Pazarcı, II, 278; Baykal, s. 9.

²³ Çelik, s. 87.

²⁴ Gündüz, s. 349, 375; Özman, s. 4; 1958 KBBS m.6. ; 1982 BMDHS m. 4.

aleyhine bir durum meydana getirir ve dolayısıyla kıyı devletinin hakimiyeti, söz konusu deniz sahasında azalma meydana getirir.²⁵

2. Daire Kavisleri Usulü

Karasularının dış hududunun tesbitinde baş vurulan ikinci usûl, "daire kavisleri veya yay" (arcs de cercle) metodu olarak adlandırılan usûldür. Bu usulde karasularının dış hududunun tesbiti için karasularının ölçülmeye başlandığı esas hat üzerinde çeşitli noktalar alınır. Pergelin sabit ayağı bu noktalara konularak, deniz üzerinde karasularının genişliğine eşit olan yarı çapta daire kavisleri çizilir. (Şekil 12) Burada karasularının dış hududunu, çizilecek söz konusu kavislerden kıyıdan en ziyade uzakta olanları teşkil eder. Bu şekilde çizilmiş olan dış hududun her noktası, karasularının iç hududunun en yakın noktasına karasularının genişliğine eşit olan mesafede bulunur.

Gönlübol'un tesbitine göre, karasularının dış hududu, en rahat ve en doğru olarak ancak daire kavisleri usûlü ile tesbit edilebilir. Muhakkak olan da budur. Düz bir istikamete sahip olan veya girinti-çıkıntısı fazla bulunmayan sahillerde (kıyılarda), daire kavisleri usûlü uygulandığı zaman dış hudut, sahile paralel bir durum arzeder. Ama girinti ve çıkıntısı çok fazla olan sahillerde ise, dış hudut sahili aynen aksettiremez. Aksine, dalgalı bir zikzak çizer. Eğer sahil suları, kıyı devleti tarafından resmen kabul edilmiş haritalarda tesbit edilmemişse, daire kavisleri usûlü, şu faideyi sağlar: Gemiler kıyıya yaklaşınca, karasularında bulunup bulunmadıkları, açık denizde seyredip seyretmedikleri kolayca tesbit edilebilir. Gemi kaptanı gemisinin karasularında veya karasularının dışında olup olmadığını anlamak için gemisinin bulunduğu noktayı harita üzerinde tuttuktan sonra, kıyı doğrultusunda, kıyıdaş devletin karasularına eşit yarı çaplı bir daire çizer. Bu çizgide daire kavisleri, herhangi bir noktada sahili keserse veya kıyıya temas ederse, gemisinin karasularında olduğunu anlar. Baykal da aynı fikri benimsemektedir.²⁶

Daire kavisleri veya yay usûlü iki şekilde tatbik edilebilir: Birinci sistemde karasularının genişliğine yarı çapta çizilen daire kavisleri olduğu gibi terkedilir. Bu halde karasularının dış hududu bir çok daire kavislerinden oluşur. İkinci sistemde ise aynı usûle göre çizilen daire kavislerine teğetler çizilerek dış sınırın bu düz olan hatlarda teşekkül edebileceği kabul edilir. Bu ikinci yol takip edildiği takdirde karasularının genişliği, kıyı devletince kabul edilen genişlikten biraz daha fazla olur.²⁷

O halde 'karasularının başlangıç hattı çizildikten sonra, dış sınırı belirtecek olan hattın çizilmesi için 'paralel çizgi' usulü kullanılabileceği gibi 'daire kavisleri' metodu da kullanılabilir.²⁸

Gönlübol, bu sistemin tatbikatının tarihi ile ilgili şu bilgileri veriyor:

"Tatbikatta daire kavisleri metodunun ilk defa ne zaman kullanıldığı bilinmemektedir. Milletlerarası Adalet Divanı 1951 Balıkçılık davasında, bu metodun

²⁵ Gönlübol, s. 133; Çelik, II, 87; Toluner, 77; Baykal, s. 23.

²⁶ Gönlübol, s. 134; Çelik, II, 87; Toluner, s. 78; Baykal, s. 24.

²⁷ Gönlübol, s. 134; Gönlübol'dan naklen, Toluner, s. 78; Baykal, s. 24.

²⁸ Çelik, II, 88.

ilk defa 1930 Konferansı sırasında Amerika Birleşik Devletleri tarafından ortaya atılan "yeni bir teknik" olduğunu belirtmiştir. Bazı müellifler de aynı mütâlaada bulunmakla beraber, bu sistem daha önce doktrinde öne sürülmüş olduğu gibi bazı davalarda tatbik dahi edilmiştir. Mesela balıkçılık ihtilafının halli için İngiltere ile Norveç arasında 1925'te Londra'da toplanan bir konferansta, İngiltere tarafından sunulan bir memorandumda daire kavisleri sistemi izah edilmiştir."²⁹

"Milletlerarası Hukuk Komisyonu da teknik konularda kendisine tavsiyelerde bulunmak üzere tayin ettiği Uzman Komitesinin tasviyesi üzerine 1956 tasarısında bu metodu kabul etmiştir. Bu metin 1958 konferansında ve bunu takip eden 1982 sözleşmesinde aynen kabul görmüştür."³⁰

"Milletlerarası Adalet Divanı, 1951 tarihli İngiltere ile Norveç arasındaki balıkçılık davasında daire kavisleri metodunun devletler hukukunun mecburi bir kaidesi vasfını haiz olmadığını belirtmiştir. Bununla beraber, Devletler Hukuku Komisyonunun 1956 tasarısının 6. maddesinin şerhinde bu metod kullanıldığı takdirde devletler hukuku kaidelerinin ihlâl edilmemiş olacağına işaret edilmektedir."³¹

B. Birbirine Komşu Olan Devletler ve Kıyıları Arasında Karasularının Dış Hududunun Tesbit Edilmesi

1. Karşılıklı İki Kıyının Aynı Devlete Ait Olması Hali

Bu konunun tarihi³² yönünü bir tarafa bırakarak 1958 ve 1982 andlaşmalara göre meseleyi ele almaya çalışacağız.

Eğer karasuları genişliğinin iki katından daha az bir mesafede olan karşılıklı iki kıyı aynı devlete ait ise, bu iki kıyı arasında kalan sular ilgili devletin içsularından sayılır. Keza kıyıları aynı devlete ait olan bir boğaz söz konusu ise ve bu boğazın genişliği kıyı devletinin karasularının genişliğinin iki katından daha az ise, bu sular da kıyı devletinin içsuları sayılır. Fakat söz konusu boğaz konumu itibarıyla iki açık denizi birbirine bağlayan bir boğaz ise, kıyı devletince bu boğazdan geçiş engellenemez. 1958 sözleşmesinin 15/4 ve 1982 sözleşmesinin 45/2 maddeleri bu hükmü âmirdir. Kıyıdaş iki devletin karşılıklı kıyıları arasındaki mesafe kıyı devletinin karasularının genişliğinin iki mislinden daha fazla ise, bu suların karasuları genişliği içinde kalan bölümlerinde içsulara ait rejim değil, karasuları rejimi uygulanır."³³

2. Karşı Karşıya Olan Kıyılara Sahip Bulunan Devletler Arasında Karasularının Dış Hududu

Kıyıları birbirinin karşısında olan devletler arasında bulunan karasularının dış hududu, bu devletler arasında yapılacak bir anlaşma ile tesbit edilir. 1958 Sözleşmesi'nin 12/1 ve 1982 sözleşmesinin 15/1 maddelerine göre "iki devlet arasındaki karşılıklı kıyıların mesafesinin iki devletin karasuları genişliğinin toplamından dar olması halinde" böyle devletlerin arasında bulunan karasularının dış

²⁹ Gönübol, s. 137.

³⁰ Gönübol, s. 137; Baykal, s. 25.

³¹ Gönübol, s. 137; Baykal, s. 25.

³² Konunun kısa tarihçesi için bkz. Baykal, s. 25 vd.

³³ Gönübol, s. 138; Toluner, s. 78; Baykal, s. 29.

hududu aksine kararlaştırılan bir anlaşma yoksa, her noktası iki devletten herbirinin karasularının genişliğinin ölçülmeğe başlandığı esas hatlar üzerindeki en yakın noktalara eşit uzaklıkta olan orta hattın ötesine geçemez.” O halde bu esas, tatbikat sonucu elde edilecek olan orta hattır. Maddelerin devamında şöyle denmektedir: “Bununla beraber, tarihi bir hak veya diğer özel şartlar sebebiyle iki devletin karasularının bu hükümle bağdaşmayan bir şekilde sınırlandırılmasının gerekli olduğu yerlerde, yukarıdaki hüküm uygulanmaz.” 1982 sözleşmesinin 13. maddesi de şu hükmü getirmiştir: [genel bir hükümle karasularının genişliğini ölçmek için] “tesbit edilen esas hatlar veya bunlarla oluşan hudutlar ve demir yerleri ve kıyıları karşı karşıya veya yanyana olan devletler arasındaki sınırlandırma hatlarının, bunların durumunu tetkik etmek için yeterli olan bir ölçekte veya ölçeklerdeki haritalar üzerinde gösterileceği; bunun olmaması durumunda jeodezik (arazi ölçümü) sistemi belirten noktaları birleştiren coğrafi koordinatların bir listesi haritaların yerine kullanılabilir.” Keza kıyı devleti, bu gibi haritalara ve coğrafi koordinat listelerine gereği vechile aleniyet kazandırır ve bu gibi harita ve listenin bir suretini Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi eder.³⁴

Buna göre, Baykal'ın da dediği gibi 1982 Sözleşmesi, sınırlandırma hatlarını ilan etme mevzuunda 1958 Sözleşmesi'ni geride bırakmıştır. Keza kıyıdaş devlet için sınırlandırma haritalarını veya koordinat listelerini yeteri şekilde alenî hale getirmeyi ve bunları Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine vermeyi mecburi tutmuştur.

1958 Sözleşmesinde bunları isteyen ve mecburi kılan bir hüküm yoktur. Sadece kıyıdaş devletler için, karasuları arasındaki sınırlandırma hattının kıyı devletlerinin resmen kabul etmiş olduğu büyük ölçekli haritalarda işaretlenmesini yeterli saymıştır.³⁵ 1958 Sözleşmesi ile 1982 Sözleşmesi'nin ilgili maddeleri birbirine karşı olan kıyılara sahip devletler arasındaki karasuların sınırlandırılmasında esas usûlün, “orta hat” usûlü olduğu halde, “tarihi hak” veya hususî şartların varlığı halinde bu usulün uygulanamayacağını belirtmektedir. O halde her iki devlet aynı karasuları genişliği prensibini benimsemişse, aralarındaki karasularının dış hududunu tesbit ederken ortaya herhangi bir problem çıkmayacaktır. Fakat böyle iki devletin karasularının genişliği farklılık arz ediyorsa, uygulanacak usûl hakkında aynı şeyi kabul ve ifade etmek doğru gözüküyor. Buna göre karşılıklı kıyılara sahip iki devletin karasularının genişliği farklı ise, bu iki devletin karasularının dış hududunu tesbit ederken hangi hükme baş vurulacaktır? Muşahhas bir örnekle meseleyi biraz daha açalım: Karşılıklı kıyılara sahip bulunan devletlerden birinin 6 mil genişlik esasını, diğerinin de 12 mil genişlik esasını kabul etmiş ve karşılıklı kıyılar civarındaki mesafenin de 17 mil olduğunu farz edelim. Bu takdirde iki devlet arasındaki dış hududun tesbitinde hangi usûlü tatbik edebiliriz? Her iki Sözleşmede de bununla ilgili bir hüküm mevcut değildir. Bu konuda Gönülbol, “1958 Sözleşmesi'nin 12. (veya 1982 Sözleşmesi 16.) maddesi metninden sahilleri karşılıklı olan, fakat karasularının genişliği farklı bulunan iki devletin karasuları dış hududunun tesbitinde de “ortalama hat” sistemin aynen tatbik edileceği anlaşılmaktadır” diyor. Her iki sözleşmede de bu

³⁴ Çelik, II, 88; Toluner, s. 79; Pazarcı, II, 296; Baykal, 29. Bkz. Şekiller, 13, 14, 15, 16, 17.

³⁵ Baykal, s. 30.

fikre götürecektir herhangi bir işaretin olmadığını belirten Toluner, bu görüşü reddederek şöyle diyor: "Konvansiyonun 12. maddesinde yer alan eşit uzaklık prensibi, kabulü hukuken mecburi olduğu için değil, Milletlerarası Hukuk Komisyonunun meseleyi havale ettiği Ekspertler komitesi tarafından "teknik açıdan ve gemiciler tarafından kolayca değerlendirilebilir" olması açısından uygun bulunarak teklif edilmiş bir çözümdür. Eşit uzaklık prensibi, bir devlet kıyılarına daha yakın olan deniz alanlarının o devlete verilmesi sonucunu doğuran bir esastır. Bu esasın istisnasız olarak kabulü halinde bazı coğrafi konumlarda nisfete aykırı sonuçlara yol açacağı görüldüğü için gerek milletlerarası hukuk komisyonu gerek Cenevre Konferansının birinci komitesi bu esasın özel durumlar istinasıyla birlikte kabul edilmesini uygun bulmuş ve 12. maddeyi bu şekilde tanzim etmişti. Bu fikirleri aynen benimseyen Baykal da Gönübol'un fikrini kabul etmiyor ve Toluner'e ilaveten şunları söylüyor: Dolayısıyla yukarıdaki duruma göre, bir değerlendirme yapılması durumunda bu olay özel bir durum kabul edilerek ona göre çözümlenmelidir.³⁶ Aksi halde, eşit uzaklık prensibinin kabulü, karasularının genişliğini az olarak saptayan kıyı devleti lehine kendi ilan ettiği karasuları genişliğinin üzerinde bir alan tahsis edilmesi, diğer devlet açısından ise; karasularının genişliğinin fazlasıyla azalması neticesini doğuracaktır ki, bu da açıkça hakkaniyete ve nisfete aykırı bir durum yaratacaktır. Kanaatimizce, somut örneğimizde olduğu gibi, bu durumda en uygun çözüm 6 mil genişlik esasını benimseyen kıyı devletinin bu genişlik esasının aynen kabul edilmesi; 12 mil genişlik esasını benimseyen devlet açısından ise karasularının dış sınırının diğer devletin 6 millik dış sınırından başlatılmasıdır. Böylece karasularını 12 mil olarak kabul eden devlet paylaşım esnasında 3 mil yerine 1 millik bir kayba uğrayacak, diğer devlet ise talebin üzerinde herhangi bir alana sahip olmayacaktır. Böyle bir çözüm de açıkça hak ve nisfete uygun olacaktır. Ancak, şurasını unutmamak gerekir ki, olayımızda 6 mil genişlik esasını benimsemiş olan devletin karasularının genişliğini komşu karşı kıyı devletinin benimsediği genişlikte, yani olayımızdaki gibi 12 mil olarak benimsemiş olması durumunda hiç şüphesiz 1958 Konvansiyonunun 12/1 ve 1982 Konvansiyonunun 15. maddesi hükmü karşısında bu devletler arasında karasularının dış sınırının saptanması konusunda özel bir anlaşma bulunması durumunda "her noktası karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattın en yakın noktalarına eşit uzaklıkta olan orta hat-eşit uzaklık ilkesi" uygulanacaktır.³⁷

Yukarıda anlatılan duruma benzer bir durum da şudur: Kıyıları birbirine karşı olan iki devletin birisinin adaları, öbür devletin kıyılarına yakın olsa, adaların yakınında bulunan devletin karasuları daralmış olur. Böyle bir hal hususî bir durum olarak göz önünde bulundurulmalı ve adaların ana ülkeyi teşkil etmemesi halinde, bu adalar karasularının sınırlandırılmasında dikkate alınmamalıdır. Söz konusu adalar Takımada devleti teşkil etmiyorsa bu adalar sınırlamada esas alınmamalıdır. Başka bir çözüm yolu da şu olabilir: Hal ve şartlara göre adalar, kıyı devletinin ülkesine bakan bölümünde karasuları tanınmaz veya belirli ölçülerde tanınması gibi kısmî bir tesir kabul edilmez. Eğer böyle hareket edilmezse, bu iki devlet arasında

³⁶ Toluner, s. 79; Pazarcı, II, 297; Baykal, s. 31.

³⁷ Baykal, s. 31.

karasularının dış hududu tesbit edilirken, adaların konumu dolayısıyla adı geçen adalara sahip bulunan kıyıdaş devlet, karasularının kendi lehine ve diğer devletin de aleyhine olacak şekilde daralmasına sebep olur. Bu da hakkaniyet ve adalet esaslarına ters düşen bir durumu ortaya çıkarır. Böyle hallerde meydana gelebilecek anlaşmazlıkları bertaraf edebilmek için, her iki devlet kendi aralarında özel olarak anlaşmalıdır. Bu en uygun olan çözüm yoludur. O halde 1958 Sözleşmesi'nin 12. maddesindeki karasularının sınırlandırılmasına dair hüküm ve düzenleme 1982 Sözleşmesi'nin 15. maddesinde aynen tekrarlanmıştır ki, bu hüküm şöyledir: "sınırlandırmayla ilgili bir anlaşma veya çekişmesiz uygulama yok ise, hususî haller, farklı bir çözümün kabulünü gerekli kılmıyorsa hiç bir devlet, karasularının dış hududunu, karasularının ölçülmeğe başladığı esas hattın en yakın noktalarına eşit uzaklıkta bulunan hattın ötesine geçirmeye yetkili değildir. Keza 1982 Sözleşmesinin adaların deniz alanlarının aynı esaslar doğrultusunda tesbit edileceği hükmünü getiren 121. maddesi de, sınırlandırmada nispet (adalet ve eşitlik) esasının reddedilmesi manasına gelmemektedir.³⁸ III. Deniz Hukuku Konferansında, coğrafi konumu itibariyle özelliği olan bazı ada ve adacıkların sınırlandırılacak olan deniz alanlarının nesafete aykırı bir halde bölüştürülmesine yol açabileceği hakikati reddedilmemiştir. Bununla beraber bütün coğrafi hususiyetlere dikkati çeken ve her bir durum için tatmin edici olacak bir düzenlemenin teşkil edilmesinde zorluklara vurgu yapılmadan geçilmemiştir. İşte bu münakaşa ve müzakereler, coğrafi yönden farklılık arzeden veya farklı coğrafi konumda bulunan ada ve adacıkları sınırlandırmanın nisfete uygun bir biçimde anlaşmayla tahakkuk ettirilmesini mecburî kılan özel durumların olduğu kanaatini teyit eder vasfı haizdir.³⁹

Keza bir boğazın genişliği, karşılıklı iki devletin karasuları genişliğinden daha dar ise, bu boğazın sadece bir tarafının seyrüsefere (ulaşıma) imkan vermesi halinde ortalama hat usûlü seyrüsefere müsait olan kıyı bölümüne sahip olan kıyı devleti lehine bir durum meydana getirir. Bu ise doğrudan doğruya hak ve nisfete aykırıdır. O halde hususi durumlar dikkate alınır ve bu gibi boğazlarda "Thalweg" esasının tatbiki daha uygun olur.⁴⁰

Eğer bir boğazın genişliği iki kıyı devletinin karasularının genişliğinden daha fazla ise, iki kesim arasında kalan sular açık deniz statüsünü haiz olur. Mesela, bir boğaza kıyısı olan bir devletin karasularının genişliği 6 mil, diğerinin 12 mil, boğaz genişliği ise 20 mil olsa, arada kalan 2 millik kuşak açık denizler rejimine tabi olur. Eğer her iki devlet de karasularının genişliğini 12 mil olarak kabul etmiş ve benimsemişse, bu halde "eşit uzaklık" prensibi tatbik edilir. Ne var ki, böyle boğazlardan diğer devletler lehine boğazın durumuna bağlı olarak zararsız geçiş veya transit geçiş hakkı tanınır. "Ancak, dış hudut tesbit edildikten sonra iki kuşak arasında kalan sular kısmen veya tamamen karasuları ile çevrili dar bir açık deniz

³⁸ Toluner, s. 82; Baykal, s. 32.

³⁹ Toluner, s. 82; Ondan aynen naklen Baykal, s. 32.

⁴⁰ Gönübol, s. 140; Pazarıcı, II, 296; Baykal, s. 33.

şeridinden ibaret ise, pratik mülahazalarla, bu suların kıyı devletlerinin karasularına ithal edilmesi gerekir.⁴¹

Karşılıklı kıyılarda kıyı devletleri arasında karasularının dış sınırı tesbit edildikten sonra küçük bir açık deniz bölümünün bir veya birden fazla devletin karasuları ile tamamen çevrilmiş olması halinde bu su alanının bu devlet veya devletlerin karasularına dahil edilmesi konusunda, 1930 Kodifikasyon Konferansında, ABD bir teklif getirmiştir. Keza ABD'nin bu teklifine göre, karşılıklı kıyılar arasında karasuları sınırlandırıldıktan sonra en çok 4 mil uzunluğunda bir düz hatla kapatılabilen bir açık deniz bölümünün bir veya daha çok devletin karasuları ile çevrili kalması halinde bu alanda, yarıçapı bu hattın yarısı uzunluğunda bir yarım daire çizilir, bu çizim sonucunda açık deniz parçasının alanının çizilen yarım dairenin alanında geniş olması halinde bu deniz alanı karasularına dahil edilir. Açık deniz bölümü, çizilmiş olan yarım dairenin alanından küçük ise, bu deniz alanı açık deniz statüsünü muhafaza eder.⁴²

3. Kıyıları Birbirine Bitişik Olan İki Devlet Arasında Karasuların Yan Sınırının Tesbiti

Aynı denize kıyısı olan komşu devletlerin karasularının yan sınırları da mevcuttur. Mesela Karadeniz'de Türkiye ile Bulgaristan ve Türkiye ile Sovyetler Birliği; Ege denizinde Türkiye ile Yunanistan; Akdeniz'de Türkiye ile Suriye; yine Akdenizde Fransa ile İtalya; Adriyatik Denizinde İtalya ile Yugoslavya, Yugoslavya ile Arnavutluk, Arnavutluk ile Yunanistan Atlantik Okyanusu'nda İspanya ile Portekiz, İspanya ile Fransa vb. bu durumda bulunurlar.⁴³ Kıyıları yan yana bulunan iki devlet karasularının yan hududunun tesbiti ile ilgili olarak belirli bir usûlün benimsenmiş olduğu, milletlerarası hukukta henüz benimsenmiş gözüküyor. 1958 Sözleşmesinin 12. ve 1982 Sözleşmesinin 15. ve 16. maddeleri, kıyıları karşı karşıya olan devletlerin karasularının dış hududunun tesbiti mevzuunda kabul edilmiş olan usûl ve hükümleri aynen benimsemişlerdir. (Şekil 15) Bu bakımdan burada aynı hükümlerin tekrarı zaid bir iş olacaktır ve buna gerek olmadığı da aşıkardır... Fakat şunu hemen belirtelim ki, evvela iki devlet arasında ilgili hudutlar mevzuunda anlaşma yoluyla herhangi bir tesbit yapılmışsa bu anlaşma geçerlidir. Eğer böyle bir anlaşma yok ise, hususî şartlar veya tarihi bir hak, başka türlü bir hudutlandırmayı mecbur etmiyorsa, “**eşit uzaklık**” prensibi uygulanır. Eğer yan sınırlar tesbit edilecekse, tatbik edilecek usullerden birisi, kara sınırını denize doğru, karasularının dış hududunun genişliğince uzatmaktadır. Ne var ki, bu usûl, ancak kara hududu ile sahil dik bir açı oluşturduğu zaman tatbik edilir. Kıyı ile kara hududu arasındaki açı dar bir açı ise, iki komşu devletten birine, diğeri aleyhine fazla kıyı suyu temin edeceği için uygulanamaz.⁴⁴

İkinci bir usûl de şudur: Kara hududu ile kıyının birleştiği noktada kıyıya bir dikey çizilir. Fakat bu usûlün sakıncaları vardır. Zira kara hududu ile kıyının kesiştiği

⁴¹ Gönübol, s. 140; Baykal, s. 33.

⁴² Gönübol, s. 140; Baykal, s. 23.

⁴³ Çelik, II, 88.

⁴⁴ Gönübol, s. 142; Çelik, II, 88; Baykal, s. 34

bölgede, kıyı kavisli ise, çizilen dikey başka bir noktada kıyıya ulaşır ve karasularının iki devlet arasında hak ve nisfete mugayir olarak bölüşülmesine sebep olur.

Üçüncü bir usûl de, kıyı ile kara hududunun kesiştiği yerde sahilin umumî yönüne bir dikey çizilerek elde edilir. Bu usûlün de mahzurlu yönleri vardır. Zira umumî istikameti belirlemek için ne kadarlık bir uzunluğun dikkate alınacağı hususunda objektif bir ölçünün tesisi güçtür. **Dördüncü bir usûl** de, kara hududunun sahil ile kesiştiği noktadan geçen coğrafi paraleli hudut olarak benimsemektir. Fakat bu usûlün tatbiki de hiç bir şartta ve halde mümkün değildir. Bütün bu usûller misal olarak 1956 Milletlerarası Hukuk Komisyonun 14. tasarı maddesinin gerekçesinde izah edilmiştir. Son olarak **beşinci bir usûl** daha vardır ki, bundan da iki devlet arasındaki kara hududunun, kıyı ile kesiştiği noktadan itibaren kıyı sularının genişliğinin ölçülmesinde esas alınan iç hududun her iki devlete en yakın noktalarına eşit mesafede bir hat çizilerek yan hududu tesbit edilir.⁴⁵

Kıyıları bitişik olan devletler arasındaki karasularının yan hududunun tesbit edilmesinde, eğer önceden yapılmış bir andlaşma yok veya tarihi hak yahut özel şartlar, başka tür bir sınırlandırmaya mecbur etmiyorsa tatbik edilebilecek en münasip usûl bu sonuncu usûldür. Bu usûlün sakıncalı yönleri 1958 Sözleşmesinin 12. maddesine getirilen istisnalar ile giderilmiş ve kabul edilmiştir.

Bu istisnalar ise, yukarıda da belirttiği gibi hususî haller, aksini hükme bağlayan bir anlaşma veya tarihi haktır. Hususî hallerin mevcudiyeti eşit mesafe prensibinin tatbikini durdurur. Ama bu prensip uygulanmazsa, sınırlandırmada hangi usûle göre yapılacağı mevzuunda herhangi bir açıklık mevcut değildir. Fakat sınırlandırma her zaman hak ve adalete uygun yapılırsa, hukuka uygunluk sağlanabilir...⁴⁶

Kıyıları yan yana bulunan iki devletin karasuları aynı genişlikte ise, bu sularının taksimi için, eşit uzaklık prensibi en âdil yoldur. Fakat iki devletin karasuları farklı genişlikte ise, bu usûl yetersiz kalır. Sınırdış devletlerin karasularının genişliği farklı ise, yan hudut ancak karasuları daha dar olan devletin karasularının dış hududuna varıncaya kadar söz konusu olabilir. Bu sınırdan itibaren karasuları daha geniş olan devlete ait olmak üzere artık yan sınır değil, karasuları ile açık deniz arasında dış sınır bahis mevzuu olabilir.⁴⁷

Ne var ki, bu durum, hususî bir durum olarak kabullenilebilir ve yan hududun tesbitinde diğer usûllere de müracaat edilebilir... Milletlerarası Hukuk Komisyonu, 1949-1956 dönemindeki çalışmalarında hazırlamış olduğu tasarılarında bu mevzuuda herhangi bir teklifte bulunmamıştır. Bu mesele üzerinde durmayışının sebebi, tasarıların bütün devletler için tek bir karasuları genişliği esasına göre hazırlanmış olmasından kaynaklanabilir. Şayet tatbikatta böyle bir durum ile karşılaşılırsa, problemin çözümü için iki sınırdış devlet arasında var olan yan

⁴⁵ Gönlübol, s. 143; Toluner, s. 79; Pazarcı, II, 297; Baykal, s. 34.

⁴⁶ Toluner, s. 79; Pazarcı, II, 297; Baykal, s. 34.

⁴⁷ Gönlübol, s. 145; Pazarcı, II, 297; Baykal, s. 35.

hududun, aynı usûl tatbik edilerek karasuları daha geniş olan devletin dış sınırına kadar uzanmaktan başka bir çare herhalde mevcut değildir.⁴⁸

O halde biz de aynı gerekçelerle Baykal'ın tercihte bulunduğu fikirlerine katılıyoruz. Baykal tercihini şu ifadelerle ortaya koymuştur. "Kanaatimizce de bu gibi bir durumda en iyi çözüm yolu her iki devletin de karasularını eşit kabul ederek daha fazla genişliği benimsemiş devletin karalarının genişliği esas alınmak suretiyle aynı usûl kullanılarak yan sınırın saptanmasıdır. Bu eşitlik daha dar karasularına sahip devletin bu karasuları genişliğini esas almak suretiyle olabileceği gibi, daha fazla genişliği benimseyen devletin kabul ettiği genişlik esas alınmak suretiyle de olabilecektir. Ne var ki, dar olanın alınması karasularının genişliğini daha fazla olarak kabul etmiş olan devlet açısından sakınca yaratacaktır. Geniş olanın alınması ise karasularının genişliği dar olan devlet lehine bir durum yaratacaktır. Birinci alternatif de hiçbir kıyı devleti herhangi bir kayba uğramayacaktır. Ancak dar karasularına sahip olan devlet daha avantajlı bir paylaşım yapmış olacaktır. Ayrıca karasularının yan sınırının tesbitinde esas hattın en yakın noktalarına eşit mesafede olma prensibi uygulandığı zaman, hiç olmazsa başlangıçta bütün adaların hesaba katılmaması lazımdır. Esas hatta yakın bulunan adacıklar adacıkların ait olduğu devlet lehine yan sınırı kabul edilmeyecek şekilde tadil edebilir."⁴⁹

4. Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Adaların Tesiri

Coğrafi konumları itibarıyla hususiyet arz eden ada ve adacıkların, sınırlandırılacak deniz sahalarının adalet ve hakkaniyete aykırı bir halde bölüştürülmesine yol açabileceği hakikati, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sırasında bazı devletler tarafından reddedilmemiştir. Fakat her bir hususî durum için de coğrafi bütün özellikler dikkate alınarak tesbit yapmanın mecburi bulunduğu değinilmeden geçilmemiştir. Bu münakaşa ve müzakereler, bazı coğrafi yapıya sahip ve hususî bir coğrafi konumu haiz bulunan ada ve adacıkları sınırlandırma ameliyesinde bulunurken hakkaniyet ve adalete (nısfete) uygun bir halde anlaşarak gerçekleştirilmesini mecburi kılan hususî haller olduğu görüşünü desteklemektedir. Bu itibarla 1958 Sözleşmesinin 12. maddesinin ihtiva ettiği hüküm, 1982 Sözleşmesinin 15. maddesinde aynen kabul edilmiştir. Aynı şekilde 1982 sözleşmesinin 121. maddesinde, adaların da deniz sahalarının da aynı prensipler doğrultusunda tesbit edileceği hükmüne yer verilmiştir. O halde sınırlandırmada adalet ve hakkaniyet esaslarının reddedildiği manası çıkarılamaz. Bu maddenin böyle bir hükmü taşıması söz konusu olamaz. Zira hususî haller istisnasının kabul edilmesinin maksadı, eşit uzaklık prensibinin hususiyet arzeden bazı coğrafi konumlarda otomatik olarak tatbik edilmesinin meydana getirdiği nısfete muhalif hallere mani olmaktır. Keza eşit uzaklık prensibi, sınırlandırmaya ait düzenin ayrılmaz bir unsuru vasfını taşımaktadır. Bu sebeple, bu mevzuda, eşit uzaklıkta bulunan hattın tesbiti işinde adaların da, ana kara gibi esas kabul edilmesini açıkça talep eden teklif konferansta hiç bir etki gösterememiştir. Keza, eşit uzaklık prensibinin hususî durumlar istisnası olmaksızın kabulünü isteyen teklif konferansta etkili olamamıştır. O

⁴⁸ Gönübol, s. 145-146.

⁴⁹ Baykal, s. 35.

halde sonuç olarak denilebilir ki, hiç olmazsa başlangıçta bütün adaların, karasularının yan hududunun kıyıdaş olan iki devlet arasında esas hattın en yakın noktalarına eşit mesafede olma esası tatbik edilerek tesbit edilmesinde hesaba katılmaması daha uygundur. Zira esas hatta yakınlığı olan ada ve adacıklar ait oldukları devletin lehine ve ait olmadıkları devletin de aleyhine yan sınır kabul edilmeyecek şekilde değiştirilebilir.⁵⁰

5. Meseleye Umumî Bir Bakış

1958 Cenevre Sözleşmesi ile 1982 Sözleşmesi, kıyıları birbirine bitişik veya karşı karşıya olan devletler arasındaki karasularının dış veya yan hudutlarının tesbit edilmesi meselesinde hemen hemen aynı hükümleri vazetmiştir. Aşağı-yukarı bu hükümleri hemen her devletin aynı şekilde tatbik ettiğini söylemek mümkündür. Bu hususta devletlerin tatbikatında bir genelliğin gözlemlendiği ifade edilmektedir. Keza bundan hareketle ilk nazarda söz konusu hükümlerin esasen bu mevzudaki örf ve âdet kaidesini aksettirebilecek bir keyfiyette olduğunun düşünülebileceği vurgulanmaktadır. Buna rağmen III. Deniz Hukuku Konferansı sırasında bu mevzuuda hassaten kıyıdaş devletler hatta menfaatleri haleldar olan ve etkilenen bazı devletler tarafından bu hükümlere itiraz edenler olmuştur. Bu itirazlar da yukarıda yapılan yorumların kabulüne mani teşkil etmektedir. Öte taraftan 1958 ve 1982 Sözleşmelerine katılmamış ve taraf olmamış ve bu konularda devamlı itiraz etmiş devletler yönünden karasularının dış ve yan hudutlarının sınırlandırılmasında bu sözleşmelerin hükümlerinin milletlerarası bir örf ve adet kaidesi teşkil etmediği de gözönüne alınabilir. Bu takdirde sözkonusu devletler arasındaki anlaşmazlıklarla ilgili herhangi bir değerlendirme yapma gereği vardır... O halde yapılacak olan işin ve tatbik edilebilecek en uygun usûlün, bu şekildeki karasularının devletler arasında anlaşmalarla, kıyıların ve suların hususî durumlarının dikkate alınarak hakkaniyet ve adalet (nesafet)ye uygun bir seçimle de tesbit edilmiş olduğu belirtilmektedir. Şayet bu konularda tek tip (yeknesak) bir kural getirilmek istense, bu sefer de karasularının bölüştürülmesinde bazı devletlerin aleyhine olmak üzere, adaletsizlik yapılmasına sebebiyet verileceği açıkça ifade edilmektedir. Gerçekten yukarıda da vurgulandığı gibi, 1958 ve 1982 sözleşmelerinin yer verdiği ve hükme bağladığı eşit uzaklık ve orta hat usûlünün uygulanmasının kesin ve bağlayıcı olmadığı bellidir. Çünkü Sözleşmelerin buna istisna olarak getirdiği "tarihî hak ve hususi şartlar" açıkça ortadadır. Hatta hususi şartlar istisnası hemen hemen her sınırlandırma işlemine tatbik edilebilecek vasıfta genel bir istisnadır. Buna göre şunu söyleyebiliriz ki, 1958 ve 1982 Sözleşmeleri, vazettikleri hükümlerle ilgili devletler arasında bu sınırlandırma işlemini her hal ve şartta anlaşmalarla halletmeyi teşvik eder mahiyettedir.⁵¹

1958 Sözleşmesinin 12. maddesinde düzenlenmiş olan hükmün sözleşmeye taraf olmayan devletleri de bağlayan bir örf ve adet kaidesi vasfını haiz olup olmadığının tartışmaya açık bir husus olduğu açıkça beyan edilmektedir. Milletlerarası Adalet Divanı, 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı ile ilgili davasındaki yargılamasında, karasularının sınırlandırılması meselesiyle kıta

⁵⁰ Gönlübol, s. 146; Toluner, s. 82-83; Pazarcı, II, 282; Baykal, 36.

⁵¹ Toluner, s. 78-81; Baykal, s. 36.

sahanlığının sınırlandırılması meselesini açıkça ayırdetmiştir. Halbuki Divan, eşit uzaklık kaidesinin karasularının sınırlandırılması mevzuundaki hukuku değerini ve etkisini incelemeye mecbur değildir... Buna rağmen karasuları bahis mevzuu olunca, ortaya çıkan “kıyıya yakınlık kavramı ile devletin kullanmak hakkını haiz olduğu ve kullanması gereken hakimiyet hakları arasındaki karşılıklı münasebetin” kıta sahanlığı bakımından söz konusu olmadığını ortaya koymuştur.⁵²

Bu meselede netice olarak diyebiliriz ki, Milletlerarası hukukta, birbirine karşı veya bitişik kıyısı olan devletler arasında, karasularının dış hududunun tesbiti için yerleşmiş bir kural mevcut değildir. Bu hususta kıyıdaş devletlere düşen iş, karasularının dış hududunu oturup karşılıklı anlaşmalar yoluyla halletmektir. Her ne kadar 1982 Sözleşmesi, 1958 Sözleşmesinin konu ile ilgili hükmünü hemen hemen aynen benimsemiş olsa bile, bu hükmün milletlerarası bir uygulama ve teamül kaidesi haline geldiği doktrinde de hiç kimse tarafından söylenmemektedir. Şu anda 1982 Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir. Ama Sözleşmedeki düzenleme ile hüküm halen hukukî bir örf ve adet kuralı haline gelmediği için, Sözleşmedeki konu ile söz konusu hüküm ancak taraf olan devletleri bağlar. Yukarıda belirtmeğe çalıştığımız gibi, kıyıları birbirine karşı veya bitişik olan devletlerin karasularının dış hududunu ilgili deniz sahalarının görünen hususiyetlerine göre ayrı ayrı tesbit etmeleri, en uygun usûl olarak gözükmemektedir. Şayet bu hususta tek bir usûl, yeknesak bir kaide tesbit edilmek istenirse, bu bazı devletler için hak ve adaletle aykırı netice doğurur. Tekrar edelim ki, bu hususta en uygun ve en doğru hal yolu karşılıklı veya bitişik kıyılara sahip olan devletlerin kendi karasularının dış hududunu, her hal ve şartta nısfete göre anlaşma ile tesbit etmeleridir. Nitekim milletlerarası Adalet Divanının da konu ile ilgili olarak kendisine getirilen anlaşmazlıklarda, sınırlandırmanın hak ve adalet ölçüleri dahilinde yapılması mecburiyetini vurguladığı belirtiliyor. Mesela Kanada ile A.B.D. arasındaki Maine Körfezi Bölgesinde Deniz Sınırının Tesbiti Davasında Milletlerarası Adalet Divanı, temelde bu dava, Maine Körfezi Bölgesinde A.B.D. ve Kanada Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge hududunun aynı hatla tesbit edilmesi talebini değerlendiren bir davadır. Bununla birlikte Divan bu davada, umumî milletlerarası örf ve adet hukuku deniz sahalarının, komşu devletler arasında tesbit edilmesinde geçerli olsun diye kararlaştırdığı esas normu ortaya koymuştur. Buna binaen kıyıları bitişik veya karşı karşıya olan devletler arasında deniz sınırları tek taraflı olarak tesbit edilemez. Sınırlandırma hem iyi niyete hem de bir neticeye varmanın gerçek iradesiyle devam ettirilecek görüşme ve muzarekeler sonunda taraflar arasında anlaşma yoluyla tahakkuk ettirilmelidir. Eğer taraflar, görüşmeler neticesinde anlaşmaya varamamışlarsa, yetkili üçüncü bir merci araya girmeli ve anlaşmayı sağlamalıdır. Ama her iki halde de sınırlandırma, bölgenin coğrafi durumu ve diğer ilgili hususiyetleri de dikkate alınarak nesafete ve hakkaniyete uygun bir netice gerçekleştirilmeli, buna uygun ölçüler tatbik edilmek ve pratik metodlar kullanılmak suretiyle yapılmalıdır.⁵³

⁵² Toluner, s. 81 dipnot 47; Aynı görüşü nakleden Baykal, s. 37.

⁵³ Toluner, s. 229, 234; Baykal aynı görüşleri nakletmiştir, s. 38.

O halde yukarıda da belirtmeye çalıştığımız vechile, denize kıyısı olan bir devletin, deniz bölümünün hududunu tesbit etmek üzere milletlerarası hukukta vaz ve tanzim edilmiş tafsilatlı hükümler mevcuttur. Fakat karasularının dış sınırı tesbit edilirken iki veya daha çok devlet, birbirine karşı veya bitişik kıyılara sahip iseler ve kıyıdaş oldukları deniz hususi bir konumu haizse, ortada problem var demektir. Kabul edilmiş tafsilatlı hükümlere rağmen, bu mevzunda, milletlerarası hukuk tarafından benimsenmiş ve istikrar da, kazanmış, her devleti de bağlayabilecek nitelikte bir teamül, bir örf ve adet kaidesinden henüz bahsetmek mümkün görünmemektedir. 1958 Sözleşmesinde konu ile ilgili kabul edilmiş olan hüküm hemen hemen 1982 Sözleşmesinde de benimsenmiştir. Fakat bu istikrarlı bir örf ve adet hukuku oluşturamadığı gibi, bu sözleşmelere taraf olmayan devletler bakımından hiç bir bağlayıcı etkiye de sahip değildir. "Eşit Uzaklık-Orta hat," kuralı mezkur sözleşmelere taraf olan devletler arasında meydana gelecek olan anlaşmazlıklarda bazı istisnalar dışında prensip olarak kabul görmüştür. Fakat Sözleşmeye taraf olmayan devletler bakımından bu kural yapılacak anlaşmanın yanında ancak yardımcı bir prensip vasfından öteye geçememektedir. O halde ilgili devletler arasında en doğru ve uygun olan yolun, hak ve adaletle barışık bir anlaşmanın yapılması ve meselenin çözülmesidir. Bunun sağlanması için de taraf devletlerin hakkaniyet ve nesafet esaslarına uygun davranmaları ve iyi niyetli hareket etmekten ayrılmamaları gerekir. Böyle davranırlarsa hiç şüphesiz meselenin çözümü kolaylaşır.

Eğer denize kıyısı olan devletlerin tamamı, deniz sahalarının sınırlarını tesbit ederlerse, bundan milletlerarası bütün camia fayda görür, Şayet bu hudutlar ayrıntılı bir biçimde ortaya konulur ve sınırları gösteren büyük ölçekli haritalar usulüne göre yayınlanırsa ortaya çıkabilecek ihtilaflar en düşük seviyeye inebilir.

Keza ülkemizin karasularının dış sınırlarının açıkça tesbit edilmesinde ve bu sınırların büyük ölçekli haritalar üzerinde gösterilerek yayımlanmasında büyük fayda vardır... Kanunların ve kuralların kendi kıyılarımızda müessir bir şekilde tatbik edilebilmesi yönünden bu mesele büyük öneme sahiptir.

Not: Makalenin devamı Derginin Aralık sayısında yayımlanacaktır.